

ΓΙΩΡΓΟΣ ΠΑΓΟΥΛΑΤΟΣ*

Πλοηγός της πολιτικής οικονομίας μας

Το ένα πέμπτο του ελεύθερου βίου της μετά το 1821 η Ελλάδα το διέλιθε ως μέλος της Ε.Ε. Σαράντα από τα 47 χρόνια της πληρέστερης Δημοκρατίας στην Ιστορία μιας κίησης μέσα στην Ε.Ε. Και, θα έλεγα, χάρη στην Ε.Ε.

Μια χώρα με ρηκούς κρατικούς θεσμούς, αδύναμη οικονομική διακυβέρνηση, ισχυρή παράδοση πελατειασμού, εισαγή θεσμική συνέχεια και προηγμένο θεσμικό πολιτισμό μέσα από την αγκυρωσή της στο ευρωπαϊκό κεκτημένο και την ενσωμάτωσή του στο ελληνικό θεσμικό σύστημα. Η Ε.Ε. προσέδωσε στην Ελλάδα ένα έργο στρατηγικής σταθερότητας που αποσιώχισε από τον εμμεταβόλο κοινωνικό και πολιτικό της κορμό. Τη διευκόλυνε να ξεφύγει από την εντροπία μιας προβληματικής βολκανικής γενοσιάνης.

Κάθε άλλο παρά εξαιρετικά, η εξέλιξη της Ελλάδας είναι παράλληλη με εκείνη της Ευρώπης, και οδηγείται από συγκεκριμένες στην κάθε περίοδο υπερκεκλιμένες προτεραιότητες. Μετά το 1974, όπως στην Ισπανία και στην Πορτογαλία, είναι η εμπέδωση της δημοκρατίας. Το δεκαετία του '80, ο κοινωνικά, πολιτικά και συμβολικά ενσωμάτωση των πτωχών του Εμφυλίου. Το δεκαετία του '90, ο εξευρωπαϊσμός της οικονομίας, η ονομαστική σύγκλιση, και μέσω της ενιαίας αγοράς η ενσωμάτωση στην οικονομική διεθνοποίηση.

Τη δεκαετία 2000, υπερκεκλιμένη προτεραιότητα είναι η προσπάθεια αξιοποίησης του ευνοϊκού πλαισίου του ευρώ (διεθνής κεφαλαιαγορά, χαμηλά επιτόκια) για τη φθηνή χρηματοδότηση της ανάπτυξης και την «πραγματική σύγκλιση». Αρχικά δέχεται επικριτικά, καταλήγει όμως στη μεγάλη κρίση του 2009-10. Η χαλαρή δομή του ευρωπαϊκού περιορισμού υπέβαλε την αναβίωση των δημοσίων ελλειμμάτων και την αναβολή όλων των αναγκαίων μεταρρυθμίσεων. Συνέβαλε καθοριστικά οι δομικές αδυναμίες και οι μακροοικονομικές ανισορροπίες της Ευρώπης, που οδήγησαν στη συσσώρευση εξωτερικού χρέους στην ευρω-περιφέρεια και στο κραχ με τη μορφή «sudden stop» των κεφαλαιακών εισροών.

Αχολούθι, τη δεκαετία του 2010, η αγωνιάδης προσπάθεια οικονομικής επιβίωσης και προσαρμογής

Ο πολιτικός εκδημοκρατισμός μετά το 1974 και ο κοινωνικός εκδημοκρατισμός μετά το 1981 επιβοηθήθηκαν εξαιρετικά από το πλαίσιο σταθερότητας και τους οικονομικούς πόρους της Ε.Ε.

μέσα στο ευρώ. Διαρκέστερη λόγω υφεσιακού μείγματος και κοινωνικής πτώσης, ολοκληρώνεται με το 3ο μνημόνιο.

Αρα οι κυρίαρχες προτεραιότητες και η ατζέντα της Ε.Ε. τα τελευταία 40 χρόνια διαμορφώνουν τον στρατηγικό προσανατολισμό της ελληνικής πολιτικής οικονομίας. Η ενιαία αγορά οδηγεί το άνοιγμα μιας κλειστής, προστατευμένης, χαμηλής παραγωγικότητας οικονομίας. Τα διαρθρωτικά ταμεία και η ΚΑΠ, τα αναλωθέντα της περιφέρειας. Η περιφερειακή σύγκλιση και συνοχή (και πάντα με τον καλύτερο τρόπο) χρηματοδοτείται από τους ευρωπαϊκούς πόρους (1,5-2,5% ΑΕΠ καθαρός εισοδήσ έτησ μέχρι και τη δεκαετία του 2000).

Το πρόγραμμα ονομαστικής σύγκλισης της ΟΝΕ πλοηγεί τη δημοσιονομική και νομισματική σταθεροποίηση. Η στρατηγική επιλογή δικαιώθηκε, ακόμη και λαμβάνοντας υπόψη την κρίση του 2009-10. Η πρόθεση της νομισματικής πολιτικής στην ευρωπαϊκή «άγκυρα» μετά το 1995 και η εξάλειψη των πρωτογενών δημοσιονομικών ελλειμμάτων μεταξύ 1994 και 2002 συνυπήρξε με πολύ υψηλότερους ρυθμούς ανάπτυξης της οικονομίας σε σύγκριση με την περίοδο της νομισματικής και συναλλαγματικής αυτονομίας, της διολίσθησης, του διπλήσιου πληθωρισμού (μέχρι το 1994) και των διπλήσιων ελλειμμάτων, και της οικονομικής

στασιμότητας κατά το μεγαλύτερο μέρος της δεκαετίας του '80 μέχρι αρχές της δεκαετίας του '90.

Μετά την κρίση του 2010, τα μνημόνια οδηγούν την αναγκαία διαρθρωτική προσαρμογή, υπό τη σκληρότερη δυνατή εκδοχή εξωτερικού περιορισμού. Και πλέον, μετά την πανδημία, το Ταμείο Ανάκαμψης χρηματοδοτεί τη μεγαλύτερη επενδυτική εκτίναξη της ελληνικής οικονομίας, με όξυνα τον ψηφιακό και πράσινο μετασχηματισμό.

Επομένως, οι κεντρικές προτεραιότητες της ελληνικής πολιτικής οικονομίας μέχρι σήμερα οδηγούνται από το ευρωπαϊκό πλαίσιο. Εθνικά «κυρίως» παραμένουν δύο κεντρικά εγχειρήματα: ο πολιτικός εκδημοκρατισμός μετά το 1974 και ο κοινωνικός εκδημοκρατισμός μετά το 1981. Και τα δύο επιβοηθήθηκαν εξαιρετικά από το πλαίσιο σταθερότητας και τους οικονομικούς πόρους της Ε.Ε.

Είχε μια αναπόφευκτη παρενέργεια ο ρόλος της Ε.Ε. ως πλοηγού μεταρρυθμίσεων και μετασχηματισμού της ελληνικής πολιτικής οικονομίας. Η Ευρώπη κατέστη ο αποδοσιμικός τράχος για όλες τις δυοίστες ανακατατάξεις. Η πρόθεση στο περιοριστικό ευρωπαϊκό πλαίσιο έδωσε στη χώρα έναν διαρκή στρατηγικό προσανατολισμό και μια θεσμική συνέχεια στην πορεία προσαρμογής προς το διεθνές περιβάλλον, τα οποία το εγκώριο πολιτικοδικαστικό σύστημα αδυνατούσε από μόνο του να γεννήσει. Δεν απέτρεψε τη σφοδρή κρίση μετά το 2010. Μετρίωσε όμως την καταστροφικότητα της και αποσβέσσε έναν αναντίστροφο ολικό εκτροχιασμό.

Και κάτι τελευταίο: Η πρόθεση της Ελλάδας στον ευρωπαϊκό εξωτερικό περιορισμό, παρά την απομείωση βαθμών εθνικής αυτονομίας που συνεπαγόταν, οδήγησε τελικά στην Ελλάδα (μία χώρα που ξεκίνησε υπό την κηδεμονία των μεγάλων δυνάμεων) στον μεγαλύτερο βαθμό σχετικής εθνικής αυτονομίας που είχε ποτέ στην Ιστορία της, μέσα από τους θεσμικούς εννοιολογικούς και συγχωρακούς στην Ε.Ε.

* Ο κ. Γιώργος Παγουλάτος είναι καθηγητής στο Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών, επισκέπτης καθηγητής στο Κολλέγιο της Ευρώπης, γενικός διευθυντής του ENAEMET.

ΤΑΚΗΣ Σ. ΠΑΠΠΑΣ*

Ο αμφίθυμος εταίρος

Ακριβώς μία δεκαετία πριν, κανείς δεν είχε διάθεση να γιορτάσει τα τριάντα χρόνια από την ένταξη της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Το 2011 η χώρα βρισκόταν ήδη στη δίψη της κρίσης που έμελλε να διαρκέσει πολύ. Το κακό είχε ξεκινήσει από την οικονομία με τις συνεχείς υποβαθμίσεις της πιστολογικής ικανότητας που έφεραν το πρώτο μνημόνιο, συνεχίστηκε με την πολιτική πόληση που χώρισε τον κόσμο σε δύο αντίπαλα στρατόπεδα και κατέληξε στην κατάρρευση του παλιού δημοκρατικού συστήματος που έχουμε σήμερα. Μέσα στην παραζάλη της εποχής, η «νεοφιλελεύθερη» Ευρώπη ήταν το τέλειο εξιλαστήριο θύμα. Αριστοτερί και δεξιοί καιροσκοποί απαιτούσαν τη μονομερή ακύρωση των δανειακών μας υποχρεώσεων («εμείς θα βαρύνει το νταούλι κι εκείνοι θα χορεύουν») και με σύνθημα «καμιά θυσία για το ευρώ» επιδίωξαν την έξοδο της Ελλάδας από την Ευρωπαϊκή Ένωση και την Ευρωζώνη. Κατόπιν ήρθε το «πρωτογενές ΟΧΙ» στο δημοψήφισμα του 2015 και τελικά κερδήθηκε η περίπτωση «καλωσύνη» του τότε πρωθυπουργού για να αποφύγουμε το Grexit.

Η αλήθεια βέβαια είναι ότι, με εξαίρεση την αρχική περίοδο χάριτος για την προσαρμογή μας στο θεσμικό πλαίσιο της Ένωσης, η Ελλάδα ποτέ σκεδόν στο παρελθόν δεν ήταν αυτό που θα λέγαμε «πρόθυμος εταίρος». Ήδη από τη δεκαετία του '80 απέκτησε τη φήμη της χώρας που, ενώ συχνά αμφισβητούσε βασικές πτυχές της ευρωπαϊκής ενοποίησης, ταυτόχρονα επιδίωκε τη διαμόρφωση ειδικού καθεστώτος εννοιικών σχέσεων και οικονομικών ρυθμίσεων, συνήθως με τη μορφή πρόσθετων παροχών. Ασφαλώς, το μικρό μέγεθος της ελληνικής οικονομίας, η εξέλιξη μικρά πολιτικά ισχύς της και η απόκεντρη γεωγραφική θέση της ήταν – και παραμένουν – αρνητικοί παράγοντες. Ακόμη και έτσι, όμως, ο στόχος της ελληνικής πολιτικής τάξης και κοινωνίας προς την Ευρώπη ήταν επί μακρόν τουλάχιστον αμφίθυμο.

Ο λόγος που σήμερα γιορτάζουμε την ιδιότητά μας ως μέλος της Ε.Ε. είναι και διότι, για πρώτη ίσως φορά, φιλοδοξούμε να παίξουμε ενεργό ρόλο στις εξελίξεις που θα καθοριστούν το μέλλον της.

Το ίδιο ήταν και η στάση της Ευρώπης προς εμάς. Κι έτσι φτάσαμε στην προηγούμενη δεκαετία της οργής, η οποία επιδείνωσε τη δυσπιστία ανάμεσα στα δύο μέρη. Επίσης ενέτεινε την καθόλου κολακευτική διεθνή φήμη της χώρας μας ως του «μαύρου πρόβστου» της Ευρώπης.

Φαίνεται όμως, και μόνο από τη διάθεση του φετινού εορτασμού για τα σαράντα χρόνια της Ελλάδας στην Ένωση, ότι τα πράγματα αλλάζουν. Οι πρώην αντιευρωπαϊκές δυνάμεις πτώθηκαν καθαρά και η χώρα παρέμεινε στην Ευρώπη. Η λύση που δόθηκε με το όνομα της Δημοκρατίας της Βόρειας Μακεδονίας υπήρξε σαφής ένδειξη της νέας προθυμίας της Ελλάδας να συνεργαστεί με τις υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες χωρίς να επισείει την απειλή του βέτο. Η πιο πρόσφατη προκλητικότητα της Τουρκίας σε συνδυασμό με το μεταναστευτικό πρόβλημα υπενθύμισαν σε πολλούς τον σημαντικό γεωπολιτικό ρόλο της Ελλάδας ως του έσχατου συνόρου της Ευρώπης. Η σημερινή κυβέρνηση παίρνει σημαντικές πρωτοβουλίες (όπως η θέσπιση ευρωπαϊκού πιστοποιητικού εμβολιασμών), κτίζει νέες συμμαχίες με χώρες-κλειδιά (όπως η Γαλλία) και αρχηγούς κρατών που, λόγω νεαρής ηλικίας, αναμένεται να έχουν μακρό

πολιτικό μέλλον (όπως ο κεντροαριστερός Σάντσεθ και ο κεντροδεξιός Κουρτς). Μια νέα φουρνιά Ελλήνων πολιτικών αρχίζει σταδιακά να διεκδικεί σχετικά υψηλές θέσεις στα ευρωπαϊκά όργανα και άλλους διεθνείς οργανισμούς. Το εθνικό σχέδιο που εκπονήθηκε από το ευρωπαϊκό Ταμείο Ανάκαμψης για τη χρηματοδότηση δράσεων με στόχο την καταπολέμηση των οικονομικών επιπτώσεων της πανδημίας αποσκοπεί σε κάτι εξαιρετικά φιλόδοξο, δηλαδή την αλλαγή ολόκληρου του παραγωγικού μοντέλου της χώρας ώστε αυτή να γίνει πραγματικά ισότητα εταίρος μέσα στην Ένωση.

Ο λόγος που σήμερα γιορτάζουμε με ανακούφιση αλλά και κάποιο κέφι την ιδιότητά μας ως μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης δεν είναι μόνο γιατί παραμένουμε σε αυτήν. Είναι και διότι, για πρώτη ίσως φορά, φιλοδοξούμε να παίξουμε ενεργό ρόλο στις εξελίξεις που θα καθοριστούν το μέλλον της. Από την άλλη μεριά, και η Ευρώπη αλλάζει με ταχύτητα και, όπως όλα δείχνουν, στη νέα Ευρώπη οι μικροί κράτες θα έχουν να παίξουν πολύ σημαντικότερους ρόλους από ό,τι στο παρελθόν. Η αποχώρηση της Μ. Βρετανίας άφησε πίσω της ένα μεγάλο κενό που οι άλλες δύο μεγάλες χώρες της Ένωσης θα δυσκολευτούν να καλύψουν μόνες τους. Άνοιξε, έτσι, ένα πεδίο νέων πρωτοβουλιών, στο οποίο οι μικρές χώρες θα κληθούν να παίξουν καθοριστικούς ρόλους.

Εντέλει, δεν ξέρω αν η προηγούμενη δεκαετία ήταν ένα «σκοτεινό διάλειμμα», όπως είπε πρόσφατα ο πρωθυπουργός. Αυτό που ξέρω είναι ότι για μεγάλο διάστημα η Ελλάδα βίωσε μια οδυνηρή υπαρξιακή κρίση, από την οποία βγήκε ένα ξεκάθαρο συμπέρασμα. Ότι, δηλαδή, η θέση της είναι μέσα στην Ευρώπη και η μοίρα της είναι συνδεδεμένη με τη μοίρα της Ευρώπης. Από εκεί και πέρα, το πεδίο είναι ανοικτό.

* Ο κ. Τάκης Σ. Πάππας είναι πολιτικός επιστήμονας στο Πανεπιστήμιο του Ελσίνκι.